

Marek KUCIAPÍŃSKI

Rozwój społecznego szkolnictwa muzycznego w Piotrkowie Trybunalskim po II wojnie światowej drogą do powstania Państwowej Szkoły Muzycznej I stopnia w 1966 r.

Słowa kluczowe: ognisko muzyczne, powszechne wychowanie muzyczne, pozaszkolna edukacja muzyczna, stowarzyszenie, szkoła muzyczna.

Keywords: music centers, general music education, extracurricular music education, association, school of music.

Wprowadzenie

Pomoc państwa po II wojnie światowej w upowszechnianiu kultury muzycznej pozwoliła nie tylko odbudować instytucje kulturalne, ale znacznie powiększyć ich liczbę, w porównaniu do przedwojennego stanu. Dotyczy to tradycyjnych i nowszych środków przekazu dóbr kulturalnych. Do pierwszych należą: szkolnictwo, filharmonie, teatry muzyczne, wydawnictwa, ruch amatorski; do drugich: radio, telewizja, przemysł muzyczny.

W pierwszych kilkunastu latach po wojnie zwracano mniejszą uwagę na rozwój wychowania muzycznego w szkołach ogólnokształcących, skoncentrowano muzykowanie młodzieży na artystycznym ruchu amatorskim w rozbudowanej sieci domów kultury i świetlic zarówno w miastach, jak i na wsi. Zaznaczył się jednak w kilku pierwszych latach po wojnie rozwój szkół umuzykalniających i ognisk artystycznych¹, niezależnych organizacyjnie od szkół ogólnokształcących.

¹ W kwietniu 1945 r. powstał projekt reorganizacji szkolnictwa muzycznego według projektu z 1931 r. opracowanego przez Janusza Mikettę. W tym okresie ustalony był i realizowany pierwszy plan rozwoju instytucji, zrzeszeń, umuzykalniających i ognisk muzycznych. J.M. Chomiński, K. Wilkowska-Chomińska, *Historia muzyki polskiej*, cz. 2, Kraków 1996, s. 124–125.

kształcących. Istniejące w dużych i mniejszych miastach, a nawet wsiach, utrzymywane przez stowarzyszenia społeczne, nie miały rygorów równocześnie rozwijającego się systemu szkół muzycznych. Ich ideą było – zgodnie z założeniami programowymi – umuzykalnienie społeczeństwa i upowszechnianie kultury muzycznej. Główne formy nauczania w nich to zespołowe muzykowanie, nauka słuchania muzyki i nauka gry na instrumentach lub śpiewu. Dzięki szkołom umuzykalniającym rozwinęły się znacznie programy nauki słuchania muzyki – audycji muzycznych. Wydawano programy tego przedmiotu o różnych założeniach metodycznych (Witold Rudziński i Emma Altberg w Łodzi, Stanisław i Tadeusz Szeligowscy w Lublinie, C. Kozietulski w Krakowie) oraz rozprawy z pogranicza psychologii i estetyki muzycznej poświęcone percepcji muzyki (Stefan Szuman, Zofia Lissa); te osiągnięcia dydaktyczne można uznać za kontynuację i rozwój przedwojennych nurtów tej formy wychowania muzycznego².

Geneza powołania Społecznego Ogniska Muzycznego

Życie muzyczne Piotrkowa Trybunalskiego w pierwszych miesiącach powojennej Polski rozwijało się bardzo powoli, w trudnych warunkach, lecz okres ten zaważył istotnie na strukturze i dalszym rozwoju kultury muzycznej miasta. Już w styczniu 1945 r. pedagodzy przedwojennej Prywatnej Szkoły Muzycznej Stefanii i Ignacego Jankiewiczów postanowili wznowić zajęcia. Opiekę na piotrkowską szkołę objął nowo powstały w Łodzi Ludowy Instytut Muzyczny³. Placówka ta przyjęła nazwę: 5-letnia Szkoła Umuzykalniająca, później zaś Niższa Szkoła Muzyczna LIM-u. Dyrektorem mianowany został Aleksander Bryk⁴;

² J. Waldorff, *Nauczanie*, [w:] *Dzieje muzyki polskiej w zarysie*, red. T. Ochlewski, Warszawa 1977, s. 10–11; W. Rudziński, *Lekcje słuchania muzyki*, Kraków, 1947; S. i T. Szeligowscy, *Lekcje słuchania muzyki*, Kraków, 1947; C. Kozietulski, *Lekcje słuchania muzyki*, Kraków, 1947; S. Szuman, Z. Lissa, *Jak słuchać muzyki*, Warszawa 1948.

³ „Ludowy Instytut Muzyczny (LIM), założony w 1945 r. w Łodzi w celu upowszechniania kultury muzycznej; patronuje społecznym ogniskom muzycznym, organizuje koncerty, prowadzi działalność wydawniczą, wydaje miesięcznik «Przegląd Muzyczny» – od 1947 r. «Poradnik Muzyczny»”, *Nowa encyklopedia powszechna*, red., B. Petrozolin-Skowrońska, t. 3, Warszawa 1996, s. 817.

⁴ Aleksander Bryk urodził się 6 września 1905 r. w Zamościu. Początkowo uczył się muzyki u ojca – Stanisława. Od 1916 r. był uczniem klasy wiolonczeli i klarnetu szkoły muzycznej w Pietrowsku (gubernia saratowska). Po powrocie do kraju studia muzyczne odbył w latach 1927–1930 na Wydziale Teorii i równoległe na nowo otwartym Wydziale Nauczycielskim Państwowego Konserwatorium. Pracę pedagogiczną rozpoczął w 1931 r. jako nauczyciel Państwowego Gimnazjum Męskiego im. T. Kościuszki w Łukowie, gdzie pracował do 1937 r. Służył też w 7. Pułku Piechoty Legionów w Chełmie Lubelskim i 25. Pułku Piechoty w Piotrkowie Trybunalskim. Od stycznia 1945 do końca sierpnia 1946 r. był dyrektorem w Szkole Umuzykalniającej Ludowego Instytutu Muzycznego w Piotrkowie Trybunalskim. Od 1 września 1946 r. został nauczycielem szkół muzycznych w Lublinie – prowadząc tam przedmioty teoretyczne

uczyli także w niej Stefania i Ignacy Jankiewiczowie oraz Romana Truszkowska. Pierwszy egzamin wstępny odbył się 27 stycznia 1945 r. Przyjęto trzy uczennice: Barbarę Szotkównę, Danutę Filipczakównę i Annę Kędzierską. Z końcem roku szkolnego liczba uczniów – łącznie z tymi, których przyjęto z Prywatnej Szkoły Muzycznej S. i I. Jankiewiczów z okresu okupacji – wynosiła 21 osób. Najwięcej, bo aż 18, uczęszczało na fortepian, pozostałe osoby – na skrzypce. Szkoła nie posiadała własnego budynku. Lekcje odbywały się w prywatnych mieszkaniach nauczycieli. W nowej placówce muzycznej nauczyciele otrzymali dzienniki lekcyjne, a uczniowie – legitymacje szkolne.

W roku szkolnym 1946/1947 Aleksander Bryk zrezygnował z dotychczasowej funkcji i wyjechał do Lublina, gdzie otrzymał pracę w orkiestrze symfonicznej. Stanowisko dyrektora szkoły przejął I. Jankiewicz⁵. Grono pedagogiczne powiększyło się o nauczycielkę fortepianu – Danutę Kędzierską, utworzono również klasę śpiewu solowego, którą prowadził dyrektor Jankiewicz. W stycz-

-muzyczne oraz klasy instrumentów dętych, śpiewu i perkusji. W 1956 r. powołał w Lublinie Społeczną Średnią Szkołę Muzyczną Towarzystwa Muzycznego, a w latach 1957–1968 (tnz. do momentu upaństwowienia) był jej dyrektorem. W 1947 r. został również członkiem orkiestry Państwowej Filharmonii w Lublinie. Autor utworów symfonicznych, chóralnych oraz ilustracji baletowych. Od 1971 r. na emeryturze. Zmarł 11 stycznia 1982 r. w Lublinie, K. Janczewska-Sołomko, *Leksykon polskich muzyków pedagogów urodzonych po 31 grudnia 1870 roku*, Kraków 2008, s. 37; *Słownik muzyków polskich*, red. J. Chomiński, t. 1, Kraków 1964, s. 54–55.

⁵ Ignacy Jankiewicz urodził się w 1880 r. w Lesku. Uczył się przez całe życie, zdobywając dyplomy seminarium nauczycielskiego, nauczyciela szkół średnich i wreszcie w 1923 r., a więc w czterdziestym trzecim roku życia – lwowskiego konserwatorium. Swoje życie z Piotrkowem Trybunalskim wraz z żoną Stefanią, pedagogiem uczącym gry na fortepianie, związał w roku 1921. Władze oświatowe skierowały prof. Jankiewicza ze Lwowa do tutejszego Seminarium Nauczycielskiego. Później uczył śpiewu w Gimnazjum im. B. Chrobrego, od 1936 r. w prywatnej Szkole Muzycznej im. S. Moniuszki, nie przerywając edukować przyszłych nauczycieli. W roku 1937 państwo Jankiewiczowie zorganizowali własną szkołę muzyczną. W okresie okupacji szkoła ta działała w konspiracji. Po wojnie I. Jankiewicz natychmiast powrócił do pracy w dawnym Seminarium Nauczycielskim, zwanym po 1945 r. Państwowym Liceum Pedagogicznym. Założył po wojnie Społeczne Ognisko Muzyczne i był jego dyrektorem, cały czas walcząc o bazę i fundusze, o to, by jak największa liczba dzieci i młodzieży z Piotrkowa uczyła się gry na różnych instrumentach muzycznych, śpiewała w chórach. Jego wytrwałej pracy zaawdować należy, że piotrkowskie Ognisko rozwijało się, że wzrastała liczba uczniów i wykładowców. Te pionierskie działania Ignacego Jankiewicza uwiecznione zostały powstaniem w mieście Państwowej Szkoły Muzycznej I i II stopnia. I. Jankiewicz 66 lat przepracował jako sumienny, wysokiej klasy pedagog. Zmarł 28 stycznia 1975 r. (wraz z żoną spoczywają na cmentarzu w Skierniewicach). W roku 1990 z okazji nadania Państwowej Szkole Muzycznej I i II stopnia w Piotrkowie Trybunalskim imienia Ignacego Jana Paderewskiego, odsłonięto skromną tablicę pamiątkową (wmurowaną w jedną ze ścian korytarza szkoły) jego cichego imiennika – Ignacego Jankiewicza, J. Kisson-Jaszczyński, *Prowincjałki. Alfabet piotrkowski*, Piotrków Trybunalski 1993, s. 97–100; Z. Stępień, *Życie muzyczne w Piotrkowie Trybunalskim*, [w:] *Teraźniejszość i przyszłość kultury w Piotrkowskim*, red. S. Frycie, Piotrków Trybunalski 1996, s. 56; Z. Stępień, *Tajne nauczanie na poziomie szkół średnich w Piotrkowie Trybunalskim*, Piotrków Trybunalski 1998, s. 29.

niu przydzielono szkole lokal przy ul. Wojska Polskiego 77, który składał się z trzech pomieszczeń należących do PCK. Szkoła mogła jednak zagospodarować cały budynek pod warunkiem wyremontowania pomieszczeń na aptekę. Koszt remontu obliczono na 50 tysięcy złotych, co przekraczało możliwości finansowe biednej placówki muzycznej. Musiano więc z nowych pomieszczeń zrezygnować.

W niedzielę 8 czerwca 1947 r., o godz. 16.00, w sali Państwowego Gimnazjum im. Bolesława Chrobrego odbył się pierwszy publiczny popis uczniów szkoły; wzbudził duże zainteresowanie piotrkowskich melomanów. Uczniowie otrzymali na koniec roku szkolnego tymczasowe świadectwa Niższej Szkoły Muzycznej Ludowego Instytutu Muzycznego⁶.

Nie brakowało trudności – nie było sprzętu szkolnego i instrumentów muzycznych, mimo to szkoła nie stała w miejscu, przeciwnie – rozwijała się. Pięknym gestem mogli się wówczas wykazać nauczyciele. To oni sami, z własnej inicjatywy, opodatkowali się, byleby tylko zdobyć trochę instrumentów, bez których nie można przecież kształcić młodzieży. Ludowy Instytut Muzyczny przyznał szkole dotację w wysokości 10 tysięcy złotych. W grudniu tego roku przekazano jej fortepian, który umieszczono w sali Liceum Pedagogicznego, gdzie odbywały się lekcje teorii. Doroczny popis uczniów, z bogatym programem obejmującym utwory kompozytorów polskich i obcych, podzielono na dwie części. Popis klas pierwszych i drugich odbył się w mieszkaniu Romany Truszkowskiej, klas wyższych zaś – w sali Liceum im. Bolesława Chrobrego 13 czerwca 1948 roku o godz. 16.00. W programie uwzględniono m.in. występy chóru szkolnego oraz popis przedstawicielki klasy śpiewu solowego – Leonardy Ludwigowej. Na koniec roku szkolnego uczniowie otrzymali świadectwa szkolne. Dodać należy, iż uczniowie kończący 5-letni kurs nauki, zwłaszcza fortepianu, uczęszczali do szkoły w dalszym ciągu, realizując program średniej szkoły muzycznej⁷.

W roku szkolnym 1948/1949 grono nauczycielskie powiększyło się o nauczycielkę rytmiki i chóru – Jadwigę Kędzierską. Liczba uczniów wzrosła do 75 osób. Był to zarazem ostatni rok funkcjonowania Niższej Szkoły Muzycznej LIM-u. Ministerstwo Kultury i Sztuki postanowiło, że wszystkie szkoły prowadzone przez tę organizację przejdą pod opiekę państwa, a było ich ponad dwadzieścia – między innymi w Krakowie, Łodzi, Płocku, Kutnie, w tym również w Piotrkowie. Z tego powodu przeprowadzone zostały wizytacje tych szkół przez pracowników MKiS. Do Piotrkowa przybył wizytator okręgowy z Łodzi – Karol Mroszczyk. W protokole powizytacyjnym stwierdził, że:

Poziom nauczania w placówce jest zgodny z wymogami programu, a gospodarka i dokumentacja szkolna – prowadzone są prawidłowo. [...] Szkoła pracuje w bardzo trudnych warunkach, na co wskazuje brak lokalu oraz znikoma ilość własnych sprzętów i in-

⁶ Z. Stępień, *Minęło czterdzieści lat*, „Tydzień Trybunalski” 2006, nr 47, s. 8.

⁷ Tenże, *Karty z dziejów szkolnictwa muzycznego w Piotrkowie Trybunalskim (1910–1951)*, „Zbliżenia Piotrkowskie” 1992, nr 3, s. 24.

strumentów muzycznych (1 fortepian, 1 tablica i 1 biurko). [...] Polecono wprowadzenie programów i podręczników do nauki przeznaczonych dla szkół państwowych, zaprowadzenie teczek osobowych nauczycieli i pracowników administracyjnych, założenie księgi inwentarzowej oraz powołanie komitetu rodzicielskiego⁸.

W tej sytuacji władze miejskie i wojewódzkie przyrzekają szkole pomoc w zakupie nowego fortepianu. Wydział Kultury i Sztuki także ufundował dwa stypendia dla uczniów, które Rada Pedagogiczna postanowiła przyznać Katarzynie Rykiel⁹ z klasy fortepianu oraz Janinie Nowak z klasy śpiewu solowego. Szkoła i jej uczniowie zobowiązali się brać udział w koncertach i akademiach organizowanych przez władze miejskie na terenie Piotrkowa. Szkoły piotrkowskiej jednak nie upaństwowiono. Powodem był brak własnego budynku. Z przykrością należy jednak stwierdzić – jak pisał Zygmunt Stępień – że:

[...] grono pedagogiczne nie wykazało należytego zainteresowania w rozwiązaniu tego problemu. Należało wejść w porozumienie z jedną ze szkół podstawowych ewentualnie średnich naszego miasta, aby tymczasowo wynająć dwa, trzy niewielkie pomieszczenia na prowadzenie zajęć indywidualnych w godzinach rannych, a zrozumiałe, że po południu byłoby możliwe prowadzenie lekcji tak zbiorowych, jak i indywidualnych w dużych izbach lekcyjnych¹⁰.

Istniały również inne przyczyny. Grono pedagogiczne wraz z jego dyrektorem składało się z osób w podeszłym wieku, mieszkających nierzadko w odległych miejscach miasta, przychodzenie na zajęcia rano i po południu do budynku szkolnego (zamiast prowadzenia lekcji we własnym domu) byłoby uciążliwe. Prawdopodobnie rozumiały to władze państwowe i stąd nie zabiegały o upaństwowienie szkoły. Nie był to wszakże jedyny powód tej decyzji. Nie bez znaczenia była tu niechęć ówczesnych władz do osoby Ignacego Jankiewicza, który po stracie syna Adama, studenta Politechniki Lwowskiej zamordowanego na terenie Związku Radzieckiego, odnosił się z wyraźnym krytycyzmem do ustroju socjalistycznego. W tej sytuacji nie mógł zostać dyrektorem Państwowej Szkoły Muzycznej¹¹.

Brak dokumentacji uniemożliwia sporządzenie pełnej listy uczniów opisywanej placówki muzycznej. Z tego, co udało się ustalić, wynika, że należeli do nich między innymi: Barbara Adamczyk, Anna Cieślik, Elżbieta Filipiak, Z. Górnicki, Ireneusz Jędrzejczyk, Ewa Kamocka, Krystyna Klimczak, Zofia Kozińska, Maria Kozłowska, Jolanta Kułakowska, Eleonora Lipska, Marek Łągiewski, Bożena Mikulska, Zofia Olczyk, Katarzyna Rykiel, Maria Samborska, Halina Wachówna, Anna Witek (klasa fortepianu S. Jankiewicz); Wiesława

⁸ Tenże, *Minęło czterdzieści lat* (2), „Tydzień Trybunalski” 2006, nr 48, s. 8.

⁹ „[...] kierownik muzyczny Teatru Nowego w Łodzi, żona znakomitego muzyka – Zenona Płoszaja, znana pod nazwiskiem Rykiel”, J. Kisson-Jaszczyński, *Zasłużona placówka muzyczna*, „Gazeta Ziemi Piotrkowskiej” 1965, nr 10, s. 6.

¹⁰ Z. Stępień, *Minęło* (2)..., s. 8.

¹¹ J. Kisson-Jaszczyński, *Prowincjalki*..., s. 100.

Augustyniak, Barbara Domaradzka, Danuta Gagotkówna, Jerzy Jarosz, Anna Kędzierska, Barbara Ostaszewska, Halina Pilińska, Aleksandra Poszumska, Janusz Szotek, Maria Szotek, Alodia Szczękówna, Ewa Wróblewska (klasa fortepianu R. Truszkowskiej); Zbigniew Kaczmarczyk (klasa fortepianu D. Kędzierskiej); Aleksandra Bąbska, Edmund Bąbski, Witold Bochenek, B. Kulczycki (klasa skrzypiec I. Jankiewicza); Leonarda Ludwigowa, Wanda Bierzyńska, Janina Nowak (klasa śpiewu solowego I. Jankiewicza)¹².

W latach 1949–1951 niepaństwowa Niższa Szkoła Muzyczna w Piotrkowie Trybunalskim, pozbawiona opiekuna, jakim był Ludowy Instytut Muzyczny, funkcjonowała jako Prywatna Szkoła Muzyczna (nazwa ta figuruje na końcowych świadectwach, jakie wydano uczniom). Tak jak w państwowych szkołach muzycznych, nauka wydłużona w niej została do lat siedmiu w dziale dziecięcym oraz do lat czterech w dziale młodzieżowym. Nastąpiły też drobne zmiany kadrowe. Zatrudniony od 1 września 1949 r. nowy nauczyciel fortepianu p. Raczkowski został po pół roku zwolniony ze względu na zaniedbywanie obowiązków. Jego klasę od 20 stycznia 1950 r. przejęła Emilia Gołogórska. Zrezygnowała z pracy J. Kędzierska, wskutek czego zawieszone zostały lekcje rytmiki. Zgodnie z ówczesnymi zarządzeniami ministerialnymi wszyscy nauczyciele mieli obowiązek dokształcać się w zakresie metodyki nauczania gry na instrumentach.

W roku 1950 szkoła uroczystie obchodziła dwusetną rocznicę śmierci Jana Sebastiana Bacha (ur. 21 marca 1685 r. w Eisenach; zm. 28 lipca 1750 r. w Lipsku). Odczyt o Bachu wygłosiła Stefania Jankowska, po czym wysłuchano okolicznościowego koncertu muzycznego. Ogłoszono listę wyróżniających się uczniów, którzy najczęściej występowali na uroczystościach szkolnych i miejskich. Należeli do nich: Adamiec, Adamska, Baranowska, Gołogórska, Heinzlówna, Kamińska, Murgrabia, Rechlewicz, Rutowiczówna, Szotkówna, Wieruszewska, Witkówna. W omawianych latach liczba uczniów wahała się w granicach 70 osób. Niektórzy z nich korzystali z 50% zniżek w opłatach za naukę (w tym czasie ukonstytuował się komitet rodzicielski, który pomagał gronu nauczycielskiemu w organizacyjnych pracach). Podjęto także starania o przyspieszenie przekazania szkole obiecanego budynku przy ul. Słowackiego 13¹³.

Od roku szkolnego 1951/1952, zgodnie z nowymi zarządzeniami władz państwowych, prywatne szkoły muzyczne przekształcone zostały w społeczne ogniska muzyczne. Od tego czasu dawna Szkoła Umuzyczniająca Ludowego Instytutu Muzycznego, przekształcona w latach 1949–1951 w Prywatną Szkołę Muzyczną, stała się Społecznym Ogniskiem Muzycznym.

¹² Z. Stepien, *Karty z...*, s. 25.

¹³ Tamże.

Złożony rodowód społecznych ognisk muzycznych

Omawiając szkolnictwo muzyczne w powojennej Polsce, należy wspomnieć o niezawodowym nurcie. Szkoleniem muzycznym amatorów zajmowały się głównie społeczne ogniska muzyczne, organizowane przez różne instytucje kulturalno-oświatowe oraz towarzystwa regionalne, działające na terenie całego kraju. W ogniskach muzycznych można było uczyć się śpiewu, gry na instrumentach, jednak wykształcenie, jakie uczeń zdobywał, nie dawało żadnych uprawnień zawodowych. Ogniska muzyczne bowiem, jako instytucje o szerokim zasięgu, kształcą odbiorców muzyki, odgrywają decydującą rolę w formowaniu gustów i upodobań konsumenta muzyki¹⁴.

Te specyficzne placówki, o modelu niespotykanym w innych państwach, mają rodowód złożony i ta jego złożoność przyczyniła się do szerokiego funkcjonowania w takiej właśnie formie od 1945 r. do dziś. Wydaje się uzasadniona analiza tego rodowodu. Korzenie sięgają końca lat dwudziestych, kiedy to Janusz Miketta przedstawił środowisku muzycznemu i władzom projekt reformy szkolnictwa muzycznego; przewidywał stworzenie szkoły umuzykalniającej o funkcjach wychowawczych, w przeciwieństwie do szkoły zawodowo-muzycznej o funkcjach głównie kształcących. Do pomysłu tego wrócił w 1945 r., tworząc model organizacyjno-programowy takiej placówki. Zatem model ten istniał już wówczas i weryfikowany był w praktyce. Niezależnie od reformy w szkolnictwie muzycznym, już w 1939 roku Jan Chorościński zorganizował w Siennie (Kieleckie) placówkę kształcenia muzycznego dla dzieci i dorosłych amatorów. W latach 1945–1949 powoływane były wiejskie ogniska muzyczne (tu po raz pierwszy nazwa ta została użyta), mające na celu upowszechnienie kultury muzycznej na wsi¹⁵.

Podwaliny pod organizację i pracę pedagogiczną społecznych ognisk muzycznych dał Ludowy Instytut Muzyczny w Łodzi, który na zlecenie i przy pomocy finansowej MKiS sprawował na ogniskami opiekę i ukierunkowywał ich pracę. Organizował on kształcenie i dokształcanie pracowników, prowadził różne formy wymiany doświadczeń organizacyjnych i dydaktycznych, jak: festiwale i konkursy, zjazdy, narady i konferencje metodyczne. Przy współudziale przodujących stowarzyszeń i ognisk muzycznych wypracowane zostały i wydane drukiem wzory dokumentacji pracy. W „Poradniku Muzycznym” (organ LIM) publikowano artykuły dotyczące m.in. SOM-ów. Wydane zostały zbiory utworów dla ognisk i materiały metodyczne uwzględniające specyfikę placówek. W wyniku takiej polityki poziom pracy SOM-ów stawał się coraz wyższy, a jednocześnie coraz bardziej wyrównany.

¹⁴ J. Wierszyłowski, *Szkolnictwo muzyczne*, [w:] *Polska współczesna kultura muzyczna 1944–1964*, red. E. Dziembowska, Kraków 1968, s. 209.

¹⁵ M. Przychodzińska-Kaciczak, *Polskie koncepcje powszechnego wychowania muzycznego. Tradycje – współczesność*, Warszawa 1979, s. 239.

Pierwszym dokumentem, który przyczynił się do znacznego postępu w uregulowaniu problemów organizacyjnych SOM-ów, było zarządzenie MKiS nr 27 z dnia 25 lutego 1954 roku. Wyrażało ono decyzję władz, w myśl której prowadzeniem SOM-ów powinny się zająć organizacje społeczne. Ponieważ działalność tego rodzaju znajdowała odbicie w statutach stowarzyszeń kulturalnych i muzycznych, a zatem – gdzie takowe istniały – przejmowały stopniowo pod swą opiekę SOM-y. Na terenach, gdzie stowarzyszeń muzycznych nie było lub działalność ich była słaba, powoływano specjalne stowarzyszenia ognisk¹⁶.

Obecnie obowiązujący statut SOM-ów został wprowadzony zarządzeniem nr 100 MKiS z dnia 9 grudnia 1971 r., a plan nauczania zarządzeniem nr 66 MKiS z dnia 31 lipca 1973 r. Można się dzisiaj spierać, czy ujmowanie społecznego ruchu w pewne ramy, narzucanie mu unifikacji i wzorców, wyznaczanie celów i zadań było w pełni uzasadnione. Gdy jednak prześledzimy dynamiczny rozwój tej formy umuzykalnienia dzieci i młodzieży, okaże się, że wspomniane akty prawne ten ruch wspierały, ochraniały i zapewniały mu stabilizację. Do wspomnianych aktów prawnych należy jeszcze dodać zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 14 września 1973 r. i MKiS z dnia 20 lutego 1974 r. o objęciu nauczycieli Działem IV Karty praw i obowiązków nauczyciela (Dz.U. z dnia 27 kwietnia 1972 r., nr 16, poz. 114) oraz obecnie obowiązującą Kartę nauczyciela (Dz.U. z 26 stycznia 1982 r., nr 3) wraz z zarządzeniami wykonawczymi, z której w całości korzystają nauczyciele społecznych ognisk muzycznych. Dokument ten stał się dla nauczycieli ognisk aktem formalnego dowartościowania, zapewnia im szereg przywilejów, ale też wraz z zarządzeniami wykonawczymi określa wymagania kwalifikacyjne i nakłada obowiązki¹⁷.

Model placówki „ognisko muzyczne” napotkał podatny grunt – potrzeby muzyczne społeczeństwa. Dzieci i młodzież odczuwały i odczuwają nadal potrzebę nauki gry na instrumentach. Również rodzice pragną często, by dzieci ich uczyły się grać, traktując to jako czynnik tradycyjnie pojętego „dobrego wychowania” bądź – coraz częściej – rozumiejąc znaczenie muzyki w całokształcie wychowania dziecka. Stały się więc ogniska w dużej ich części swoistą placówką nauczania muzyki, rozumianego głównie jako nauka gry na instrumentach, zastępując prywatnych nauczycieli muzyki, system dawniej dominujący.

Droga rozwoju ognisk muzycznych nie była jednolita. Traktowano je okresami jako placówki zbliżone do szkoły muzycznej I stopnia, czasami jako miejsce spotkań zespołów amatorskich i ośrodek zajęć umuzykalniających. Mimo niekorzystnych warunków ogniska rozwijały się wciąż liczbowo, stabilizowały, zyskiwały akceptację społeczną. Największy ich rozwój nastąpił w latach 1956–1971. Osiągnięto wówczas liczbę około 600 ognisk i 600 filii. Zakładane przez

¹⁶ A. Michalski, *Szkolnictwo artystyczne województwa bydgoskiego w latach 1945–1975*, Bydgoszcz 1999, s. 124.

¹⁷ S. Ciomek, *Blaski i cienie społecznych ognisk muzycznych w czterdziestoleciu PRL*, „Poradnik Muzyczny” 1986, nr 6, s. 8–9.

różne stowarzyszenia społeczne i działające pod ich patronatem, funkcjonujące w różnych środowiskach i w kontakcie z różnymi instytucjami, ogniska muzyczne tworzyły i tworzą do dziś wiele modeli o różnym profilu wychowawczo-kształcącym i kulturotwórczym. Inne funkcje spełniają ogniska w wielkich miastach (zbliżone do funkcji szkół muzycznych), inne zaś w niewielkich miastach o zintegrowanej lub niezintegrowanej społeczności, inne jeszcze – działające w środowiskach wiejskich o żywej tradycji ludowej (są to najczęściej placówki powstałe w pierwszych latach po wojnie, a ich funkcje kulturotwórcze są tu bezsporne). Inaczej też przedstawia się model pracy ogniska, gdy jest ono w środowisku jedną z wielu placówek kultury, a inaczej, gdy jest placówką jedyną lub jedną z nielicznych; inaczej wreszcie, gdy stanowi placówkę niezależną, a inaczej, gdy praca jej jest zintegrowana z instytucją o określonym szerszym programie wychowawczym, ze szkołą muzyczną, szkołą ogólnokształcącą lub z domem kultury¹⁸.

Ognisko muzyczne jako instytucja życia muzycznego stanowi integralne ogniwo funkcjonującego w danym regionie systemu powszechnego wychowania muzycznego. Głównym celem ognisk jest umuzykalnienie młodego pokolenia, umożliwienie dzieciom i młodzieży czynnych kontaktów z muzyką, rozwijanie zainteresowań muzyką, przygotowanie do świadomego odbioru muzyki, wyrabianie dążności do systematycznego kontaktu z muzyką, oddziaływanie na otoczenie w zakresie upowszechniania muzyki. W regulaminie ognisk muzycznych znalazł się między innymi istotny zapis, który mówi, że uczniem może zostać każdy, kto tylko wyrazi na to chęć, bez względu na większy czy mniejszy stopień predyspozycji muzycznych. O przyjęciu nie decyduje więc selekcja – jak to ma miejsce w szkolnictwie muzycznym – a jedynie motywacja. Jest to założenie słuszne ze społeczno-kulturowego punktu widzenia, zbieżne z polityką kulturalną państwa i zbieżne z nowymi wskazaniami naukowymi. Najnowsze bowiem badania nad muzykalnością wykazują, że wszystkie dzieci są muzykalne i mają predyspozycje muzyczne, które należy rozwijać przez odpowiednie zabiegi pedagogiczne. Niemuzykalność jest tylko pozorna i wynika z muzycznej jałowości środowiska, bądź z niewłaściwych metod pedagogicznych.

Jednym z głównych zadań ogniska zmierzających do realizacji powyższych celów jest organizowanie gry na instrumentach muzycznych. Przygotowanie do świadomego odbioru muzyki odbywa się poprzez lekcje umuzykalniające, wprowadzenie w świat pojęć muzycznych, dążenie do zrozumienia muzyki. Rozwój zainteresowań muzyką odbywa się między innymi poprzez zbieranie i słuchanie nagrań muzycznych, uczęszczanie na koncerty, na przedstawienia operowe. Praca ogniska skierowana jest także na wyrabianie nawyków czytelnictwa na tematy muzyczne, śledzenie prasy pod kątem wydarzeń muzycznych, zainteresowanie aktualnościami muzycznymi. Jednym z zadań ogniska jest także

¹⁸ M. Przychodzińska-Kaciczak, dz. cyt., s. 240.

oddziaływanie na otoczenie w relacjach słuchacz–jego rodzice, najbliżsi, ognisko–szkoła ogólnokształcąca, nauczyciel–środowisko. Ognisko dąży do osiągnięcia także innego celu, a mianowicie otoczenia opieką uczniów najzdolniejszych i stworzenia optymalnych warunków do rozwoju ich uzdolnień oraz kierowania tych uczniów do szkół muzycznych. Ze względu na masowość nauczania muzyki, cały proces dydaktyczny w ognisku oparty jest na działaniach głównie ekspresyjnych (nauka gry na instrumentach). Obok nauki gry na instrumentach ważną rolę edukacyjną spełniają przedmioty ogólnomuzyczne. Zajęcia z tych przedmiotów odbywają się w różnym zakresie we wszystkich ogniskach. Należy tu wyjaśnić, że społeczne ogniska nie pracują w oparciu o jednolity plan i program nauczania. Tworzą je, zwłaszcza w ostatnich latach, same w zależności od posiadanego stanu kadry i bazy dydaktycznej. Do przedmiotów prowadzonych w ramach zajęć ogólnomuzycznych należą: zasady muzyki, historia muzyki, kształcenie słuchu, słuchanie muzyki, formy muzyczne, folklor muzyczny. Popularną formą występującą w ogniskach są również zajęcia z zespołami muzycznymi. Są to kameralne zespoły instrumentalne (duety, tercety, kwartety, kwintety, sekstety) akordeonowe, gitarowe, fortepianowe, instrumentów dętych. W niektórych ogniskach działają chóry i zespoły wokально-instrumentalne. Do tradycji społecznych ognisk muzycznych należy organizowanie występów i popisów swoich uczniów. Większość popisów i koncertów odbywa się w siedzibach ognisk. Bardzo wiele indywidualnych popisów organizowano w szkołach podstawowych i przedszkolach w miejscowościach będących siedzibą ogniska. Część z nich ma jednak miejsce w innych miejscowościach, czasem poza granicami województwa. Fakt ten znacznie poszerza teren oddziaływania ognisk, wzmacniając ich funkcję w zakresie upowszechniania muzyki wśród dzieci i młodzieży¹⁹.

Obok tych sukcesów występują jednak w pracy ognisk niepowodzenia, nie zawsze powszechnie zauważalne. Są to niepowodzenia głównie dydaktyczne – brak dostatecznego rozwoju muzycznego uczestników, a także, w wyniku tego, rezygnowanie przez wielu z nich z nauki już we wczesnym etapie, czego efektem jest malejąca w ostatnim czasie liczba ognisk. Podnoszenie ognisk muzycznych do rangi szkoły muzycznej, poprzez tylko adaptację programu kształcenia muzycznego, jest jaskrawym przykładem sprzeczności w stosunku do podstawowych praw współczesnej pedagogiki wychowania muzycznego i psychologii rozwoju muzycznego. Uczeń ogniska muzycznego poddawany jest tym samym rygorom, co i uczeń szkoły muzycznej. Pierwszy etap wtajemniczenia w arkana to zagadnienie manualne – długotrwałe „ustawianie rąk”. Potem następują ćwiczenia techniczne, wielomiesięczne opracowywanie programu i egzamin z danego „roku”. Wszystko to wystarcza, aby dziecko, które nie potrafi samodzielnie dokonywać pewnych selekcji, dostatecznie się zniechęciło do kontynuowania

¹⁹ E. Rogalski, *Muzyka w pozaszkolnej edukacji estetycznej*, Bydgoszcz 1992, s. 88–89.

nauki. Prawo małego człowieka do intymnego obcowania z muzyką i wzbogacania swoich przeżyć emocjonalnych zostaje w dużym stopniu pogwałcone. Janusz Pietrzak w artykule *Szkoła muzyczna czy umuzykalniająca?* postawił dwa kontrowersyjne pytania, dotyczące tego problemu:

Czyż bowiem uzasadnione jest, z punktu widzenia pedagogicznego, publiczne osądzanie dziecka o mniejszych zdolnościach muzycznych? Czy ta forma sprawdzania półrocznej i rocznej pracy pedagoga z uczniem jest jedynymi niepodważalnym testem pozwalającym na ocenę?

W dalszej części rozważań sam podał kilka wskazówek:

Celem nauki w ogniskach muzycznych nie powinno być li tylko poznawanie tajników wielkiej sztuki wykonawczej. Uczeń, przy możliwie idealnym komforcie psychicznym, winien otrzymać podstawy do pełnego i wszechstronnego obcowania z muzyką poprzez indywidualną odtwórczość na miarę własnych możliwości, a także poprzez zbiorowe muzykowanie w niekonwencjonalnych zespołach instrumentalnych. [...] Ogniska zdają się być hermetycznie zamknięte na współczesne zjawiska muzyczne. Nie znajdują w nich miejsca kandydaci o specyficznych i wycinkowych zainteresowaniach muzycznych. [...] Wydaje się, że jednym z warunków powodzenia rozwoju kultury muzycznej społeczeństwa jest ukierunkowane pobudzenie aktywności muzycznej. Przy czym ukierunkowanie to winno następować w przymierzu z istniejącą aktywnością muzyczną społeczeństwa, choć nie zawsze i nie wszędzie – jak to ma miejsce w środowisku młodzieżowym – aktywność ta jest estetycznie i artystycznie do zaakceptowania²⁰.

Spółeczne ogniska muzyczne umożliwiają edukację muzyczną licznej grupie dzieci i młodzieży przejawiającej mniejsze aspiracje artystyczne oraz kandydatom, którzy nie zakwalifikowali się do szkoły muzycznej. Najczęściej w ogniskach uczą pedagodzy szkół muzycznych, co stanowi gwarancję dobrego poziomu kształcenia. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż szkoły udostępniają tym podmiotom swoją bazę lokalową (jak ma to miejsce w Piotrkowie Trybunalskim), która jest w ten sposób lepiej wykorzystana.

Tabela 1. Ogniska muzyczne i inne instytucje edukacji muzycznej funkcjonujące w obiektach szkół muzycznych

Region	Ogniska muzyczne	Studium muzyczne, Instytut Muzyczny	Inne	Łącznie
Zachodniopomorski	2	–	1	3
Pomorski	5	–	1	6
Kujawsko-pomorski	3	–	–	3
Wielkopolski	5	–	1	6
Lubuski	6	–	–	6
Dolnośląski	7	–	4	11
Opolski	8	1	–	9
Śląski	10	–	–	10
Małopolski	10	–	–	10

²⁰ J. Pietrzak, *Szkoła muzyczna czy umuzykalniająca?*, „Poradnik Muzyczny” 1986, nr 8, s. 15.

Tabela 1. Ogniska muzyczne... (cd.)

Region	Ogniska muzyczne	Studium muzyczne, Instytut Muzyczny	Inne	Łącznie
Podkarpacki	7	–	7	14
Lubelski	2	–	1	3
Łódzki	8	–	–	8
Północno-wschodni	6	1	–	7
Mazowiecki	5	1	–	6
Łącznie	84	3	15	102

Źródło: J. Domagała, *Samodoskonalenie systemu*, [w:] *Raport o stanie szkolnictwa muzycznego I stopnia. Diagnozy, problemy, wnioski modelowe*, red. W. Jankowski, Warszawa 2012, s. 89.

W latach 70. organizowano przeglądy dorobku społecznych ognisk muzycznych w Filharmonii Pomorskiej w Bydgoszczy. Jeden z bydgoskich dziennikarzy i działacz kultury Mieczysław Pieczyński, w słowie wstępnym do jednego z programów koncertu, napisał:

Společne ogniska muzyczne należą do rzędu faktów, które są u nas przedmiotem szczególnej dumy i szczególnej troski. W nich bowiem kultywuje się umiłowanie do sztuki wśród najszerszych kręgów społecznych, dzięki nim piękno może być dane powszechnie i to w bezpośrednim z nim zetknięciu. Tam dana jest szansa tworzenia, współtworzenia bądź odtwarzania piękna. Ogniska muzyczne skupiają talenty, rozbudzają wrażliwość estetyczną, uczą szacunku dla dzieł ludzkiego geniuszu, zaś poprzez rozumienie sprzyjają rozwojowi twórczej wyobraźni wśród swoich wychowanków. Wszak nie tak jednostronne są obowiązki społecznych ognisk muzycznych. Wszędzie, gdziekolwiek są, spełniają jednocześnie funkcję instytucji kulturalnych, powołanych do udzielania się swoim środowiskom społecznym, obdarzania ich wynikami swojego trudu i swoich pasji, wnosząc tym samym do życia społecznego wartości najcenniejsze, wzbogacając je i upiększając. Są one często dla wielu jedynymi i pierwszymi na tej drodze przewodnikami²¹.

Z pewnością te piękne słowa nie należą do przeszłości, również dzisiaj społeczne ogniska muzyczne stanowią trwały element modelu edukacyjnego w Polsce, mimo iż funkcjonują poza systemem oświaty publicznej. Ich uniwersalny charakter edukacyjno-popularyzatorski powinien być doskonalony przez samych nauczycieli i wychowawców oraz przez kompetentny nadzór merytoryczny ze strony zarządów stowarzyszeń. Rozwijaniu ognisk sprzyjać będzie dopływ odpowiednio przygotowanej kadry oraz wspieranie ich środkami materialnymi.

²¹ A. Weber, *Edukacyjno-artystyczna działalność Społecznych Ognisk Artystycznych w Bydgoszczy w latach 1954–1974*, [w:] *Nauczanie muzyki na Pomorzu i Kujawach*, red. A. Kłaput-Wiśniewska, Bydgoszcz 2007, s. 140.

Osiągnięcia edukacyjno-artystyczne piotrkowskiego Społecznego Ogniska Muzycznego w latach 1951–1966

Społeczne Ognisko Muzyczne w Piotrkowie Trybunalskim – taką nazwę otrzymała 1 września 1951 r. dotychczas działająca w Piotrkowie Trybunalskim w latach 1945/1946 Szkoła Umuzykalniająca Ludowego Instytutu Muzycznego (niższa szkoła muzyczna) i pozbawiona opiekuna w latach 1949/1951 Prywatna Szkoła Muzyczna. Brak dokumentacji nie pozwolił stwierdzić, na mocy jakiego dokumentu placówka ta powstała²².

Na stanowisko dyrektora mianowany został Ignacy Jankiewicz. Prowadzeniem SOM-u w Piotrkowie Trybunalskim zajęło się Stowarzyszenie Przyjaciół Ognisk Artystycznych (SPOA) w Łodzi, a od 1958 r. piotrkowski oddział SPOA. W 1952 r. SOM otrzymało dwie izby w siedzibie Ubezpieczalni Społecznej przy ul. Wojska Polskiego 77, a po czterech latach parter i pierwsze piętro w budynku po biurze „Mostostalu” przy ul. Słowackiego 13.

Fot. 1. Dyrektor SOM Ignacy Jankiewicz (siedzący) ze swoimi wychowankami w 1960 r. Powyżej (od lewej) nauczyciele: Stefan Skimina i Stanisław Rosiak

Źródło: Zdjęcie z prywatnych zbiorów Z. Stępnia.

²² „Większość dokumentów Społecznego Ogniska Muzycznego została zniszczona w czasie przeprowadzek szkoły oraz wskutek nieprzemyślanych działań osób opiekujących się tymi dokumentami. [...] Prawnie – ochronie podlegają dokumenty państwowych instytucji, natomiast dokumentacja instytucji prywatnych czy społecznych jest chroniona tylko dzięki dobrej woli kierownictw tych placówek”, Z. Stępień, *Karty z...*, s. 26; Archiwum SOM, Protokół z posiedzenia zarządu SPOA odbytego w dniu 13 XII 1984 r. W punkcie 5. podkreślono: „Kronika Ogniska Muzycznego zaginęła, a próby jej odnalezienia nie dały rezultatu”.

Lata 50. i 60. to największy okres sukcesów artystyczno-oświatowych SOM na terenie Piotrkowa i województwa łódzkiego, między innymi:

- w roku 1955, w wyniku wizytacji przeprowadzonej przez wizytatora okręgowego Zygmunta Sobolewskiego, piotrkowskie SOM zostało zakwalifikowane do udziału w uroczystym popisie uczniów w Filharmonii Łódzkiej z okazji 5-lecia istnienia Ognisk Artystycznych; w popisie tym wystąpiły uczennice Anna Witek i Zdzisława Słomkówna²³;
- 15 marca 1959 r. w Państwowej Szkole Muzycznej w Łodzi odbyły się eliminacje do konkursu młodocianych pianistów ze szkół i ognisk muzycznych województwa łódzkiego; w eliminacjach tych wzięło udział 8 uczniów ogniska piotrkowskiego; piotrkowianka Małgorzata Ibel otrzymała wyróżnienie za wykonanie utworu Jana Sebastiana Bacha²⁴;
- zarząd SPOA i dyrekcja SOM wspólnie zorganizowali 20 marca 1960 r. recital fortepianowy i śpiewu solowego w ramach ogólnokrajowych uroczystości dla uczczenia 150-rocznicy urodzin Fryderyka Chopina (ur. 22 lutego 1810 r. w Żelazowej Woli; zm. 17 października 1849 r. w Paryżu); wykonawcami byli: absolwentka klasy fortepianu – Anna Liliana Witek i absolwenci klasy śpiewu solowego – Leonarda Ludwig i Witold Rejniak; słowo wstępne – *Życie i twórczość kompozytora* – wygłosił Ignacy Jankiewicz; tydzień później młodzież ogniska i grono pedagogiczne spotkali się z pianistami chińskimi – uczestnikami VI Międzynarodowego Konkursu Chopinowskiego²⁵;
- w związku z obchodami Dnia Dziecka władze miejskie zwróciły się do dyrekcji SOM z prośbą o zorganizowanie koncertu dla dzieci; odbył się on 1 czerwca 1961 r. w auli ogniska, a wystąpili w nim najlepsi uczniowie z klasy fortepianu, skrzypiec, akordeonu i chór szkolny²⁶;
- w marcu 1962 r. ekipa radia i telewizji dokonała nagrań i przeprowadziła reportaż o działalności SOM w Piotrkowie Trybunalskim²⁷;
- w roku szkolnym 1961/1962 nawiązany został kontakt ze Szkołą Ćwiczeń²⁸ istniejącą przy piotrkowskim Studium Nauczycielskim (celem tej współpra-

²³ „Zdzisława Słomkówna robi obecnie dyplom w klasie fortepianu w Wyższej Szkole Muzycznej w Warszawie (przy okazji Słomkówna koncertowała nie raz w Piotrkowie, ale mało było tych piotrkowian, którzy wiedzieli, że początki jej muzycznej kariery miały miejsce w piotrkowskim Społecznym Ognisku Muzycznym”. J. Kisson-Jaszczyński, *Zasłużona...*, s. 6.

²⁴ Archiwum SOM, Sprawozdanie z działalności SPOA w Piotrkowie Trybunalskim za rok szkolny 1958/1959 (na dokumencie brak dnia i miesiąca sporządzenia sprawozdania).

²⁵ Tamże, Sprawozdanie z działalności SPOA w Piotrkowie Trybunalskim za rok szkolny 1959/1960 (na dokumencie brak dnia i miesiąca sporządzenia sprawozdania).

²⁶ Tamże, Sprawozdanie z działalności SPOA w Piotrkowie Trybunalskim za rok szkolny 1960/1961 (na dokumencie brak dnia i miesiąca sporządzenia sprawozdania).

²⁷ Tamże, Sprawozdanie z działalności SPOA w Piotrkowie Trybunalskim za rok szkolny 1961/1962 (na dokumencie brak dnia i miesiąca sporządzenia sprawozdania).

²⁸ Przygotowanie uczniów liceów pedagogicznych do wykonywania zawodu odbywało się podczas praktyki pedagogicznej w szkołach ćwiczeń i w innych szkołach oraz placówkach opie-

cy było urozmaicenie programów artystycznych na uroczystościach szkolnych i wzbogacenie ich o wartości literackie – jeśli chodzi o ognisko, a o wartości muzyczne w wypadku Szkoły Ćwiczeń); 3 maja 1962 r. odbył się wspólny popis połączony z obchodami Dnia Matki²⁹.

Trzeba zaznaczyć, że zarówno dyrektor Jankiewicz, jak i pozostali nauczyciele ogniska starannie dobierali repertuar koncertów, w których najczęściej znajdowały się kompozycje F. Chopina, I.J. Paderewskiego, klasyków wiedeńskich, a nawet muzyka współczesna. Dodać należy, iż Piotrków do takiej liczby koncertów nie był przygotowany – brakowało m.in. odpowiednich instrumentów, na których można było koncertować. Do legendy przeszła uczennica Anna Witek (obecnie dr medycyny A. Witek-Eichelkraut), której liczba występów w latach 1949–1960 doszła do stu. O swoim koncercie w dniu 8 grudnia 1955 r. podczas spotkania radnych m. Piotrkowa, które poświęcone było sprawom kultury, napisała w pamiętniku:

Utwory bardzo się podobały, sadząc po oklaskach, gra też, ale ja miałam szczerą ochotę powiedzieć, że radząc nad sprawami kultury, mogliby zwrócić uwagę na fortepian, na którym grałam Miejskiej Radzie Narodowej. Nie powiedziałam tego, bo mi właściwie nie wypadało, ale muszę przyznać, że grałam na różnych instrumentach, ale na takim zniszczonym i nadwyrażonym jeszcze nie³⁰.

Na radzie pedagogicznej w dniu 20 czerwca 1963 r. dyrektor ogniska Ignacy Jankiewicz poinformował grono nauczycielskie o złożonej rezygnacji z zajmowanej funkcji, w związku z zamiarem przejścia na emeryturę. Od nowego roku szkolnego 1963/1964 dyrektorem placówki został Ryszard Rychlik³¹, absolwent

kuńczo-wychowawczych. Działalność szkół ćwiczeń i organizowanie praktyki pedagogicznej posiadało w polskim szkolnictwie nauczycielskim wieloletnie tradycje. Wraz z powstawaniem pierwszych seminariów nauczycielskich równocześnie podejmowano starania na rzecz tworzenia „szkółek wzorowych”. Nazwa ta była adekwatna do roli, jaką miały spełniać szkoły ćwiczeń, A. Szymański, *Zakłady kształcenia nauczycieli w Kieleckiem w latach 1945–1979*, Kielce 1975, s. 33–35; K. Kopeć, *Zakłady kształcenia nauczycieli na Dolnym Śląsku w latach 1945–1969*, „Rocznik Wrocławski” 1969, t. 12, s. 44–69; W. Dzierzbicka, *Dzieje jednej szkoły 1908–1949*, Warszawa 1960, s. 104–126; J. Kulpa, *Kształcenie nauczycieli szkół powszechnych w Polsce w latach 1918–1939*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1963, s. 65–68; L. Jeleńska, *Praktyka na wsi (Seminarium Żeńskie Grodno)*, [w:] *Z pracy państwowych seminariów nauczycielskich*, red. J. Borowa, W. Dzierzbicka, S. Lewandowska, Warszawa 1937, s. 108–110; J. Kozłowski, *Praktyka uczniów liceum pedagogicznego*, Warszawa 1956, s. 136; por. W. Chmielewski, *Edukacja nauczycieli po II wojnie światowej*, Warszawa 2007, s. 132.

²⁹ Archiwum SOM, Sprawozdanie z działalności SPOA w Piotrkowie Trybunalskim za rok szkolny 1961/1962.

³⁰ Z. Stepień, *Życie muzyczne...*, s. 45.

³¹ Urodził się 12 kwietnia 1931 r. w Łodzi. Ukończył kolejno szkoły o kierunku muzycznym: Studium Nauczycielskie, PSM II st. w klasie skrzypiec, a następnie Wydział Pedagogiczny PWSM w Łodzi, uzyskując tytuł magistra sztuki. Z piotrkowskim szkolnictwem muzycznym związany był przez 20 lat. Pracę w Społecznym Ognisku Muzycznym rozpoczął w 1961 r. jako nauczyciel w klasie skrzypiec. Dyrektorem Państwowej Szkoły Muzycznej I i II stopnia był

Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej w Łodzi, który pracował w piotrkowskim SOM od 1961 r., prowadząc klasę skrzypiec, umuzykalnienie i chór. Wprowadzony został nowy statut SOM i regulamin pracy, placówka wzbogaciła się o wiele pomocy naukowych, w postaci gramofonu, magnetofonu, metronomu, instrumentarium Carla Orffa. Postanowiono zadbać o wygląd zewnętrzny siedziby ogniska, przeprowadzono remont pomieszczeń wewnętrznych. Specjalnie powołana komisja ułożyła i wprowadziła w życie regulamin uczniowski (na świadectwie miała obowiązywać od tej pory ocena ze sprawowania)³².

Rok szkolny 1964/1965 przynosi jubileusz 20-lecia działalności (wliczając okres istnienia Szkoły Umuzykalniającej Ludowego Instytutu Muzycznego) Społecznego Ogniska Muzycznego. W lokalnej prasie ukazuje się artykuł, w którym czytamy:

Piotrkowskie Społeczne Ognisko Muzyczne obchodzi właśnie jubileusz dwudziestolecia. Początki tej pożytecznej placówki były bardzo skromne – bez własnego lokalu, bez odpowiednich funduszy, z niewieloma instrumentami. Założyciel i długoletni kierownik ogniska Ignacy Jankiewicz wiele się musiał natrudzić, aby wraz z nauczycielami muzyki utrzymać ognisko na właściwym poziomie. [...] Dzisiaj można już mówić o piotrkowskim ognisku jako o placówce mającej sporo osiągnąć. Jest to już właściwie szkoła muzyczna grupująca 277 uczniów, grających na różnych instrumentach. Nasze SOM jest największą tego typu placówką w województwie. Posiada własny lokal, niezłe wyposażenie, otoczone jest troskliwą opieką władz miejskich. [...] Uczniom i nauczycielom piotrkowskiego Społecznego Ogniska Muzycznego życzymy z okazji 20-lecia jeszcze lepszych osiągnięć w krzewieniu muzyki³³.

Uroczystości z okazji 20-lecia zapoczątkowano udziałem w Ogólnopolskim Festiwalu Ognisk Artystycznych. Organizatorem festiwalu był Ludowy Instytut Muzyczny, działający w porozumieniu z Ministerstwem Kultury i Sztuki oraz Wojewódzkim Towarzystwem Upowszechniania Kultury. Eliminacje powiatowe odbyły się w Piotrkowie 21 marca 1965 r. w sali Domu Nauczyciela. Uczestniczyli w nich reprezentanci ognisk z Bełchatowa, Tomaszowa Mazowieckiego, Skierniewic i Piotrkowa Trybunalskiego. „Głos Robotniczy” tak zrelacjonował tę imprezę:

przez 15 lat – od 1966 do 1981 r. To jemu przypadło w udziale organizowanie jej od podstaw. Rozwojowi tej placówki poświęcił całą energię i umiejętności, temu celowi podporządkował całe życie osobiste. Ideę stworzenia szansy kształcenia muzycznego piotrkowskiej młodzieży, do której zjednywał sprzymierzeńców, realizował etapami. Przystąpił do modernizacji bazy lokalowej i wyposażenia PSM w niezbędne instrumenty. Jednocześnie troszczył się o wysoki poziom kształcenia i prezentację dorobku uczniów w środowisku. W latach siedemdziesiątych zaczął tracić słuch. Szybko postępująca choroba powoli wyłączała go z czynnego życia zawodowego. W 1981 r., jako inwalida II grupy, rozstał się z piotrkowską placówką muzyczną. Zmarł nagle 25 lipca 1983 r., J. Błaszczyk, M. Chmielewska, J. Patora, M. Rosińska, *50-lecie Społecznego Ogniska Muzycznego w Piotrkowie Trybunalskim, 30-lecie Państwowej Szkoły Muzycznej I i II stopnia im. Ignacego Jana Paderewskiego w Piotrkowie Trybunalskim*, Piotrków Trybunalski 1996, s. 6.

³² Z. Stępień, *Życie muzyczne w Piotrkowie Trybunalskim*, „Goniec Piotrkowski” 1996, nr 1, s. 5.

³³ J. Kisson-Jaszczyński, *Zasłużona...*, s. 6.

Trzeba z uznaniem podkreślić fakt doskonałej organizacji przebiegu eliminacji SOM w Piotrkowie. Słuchacze wypełniający po brzegi salę Domu Nauczyciela wysłuchali prawie 90 utworów na różne instrumenty. Każde z ognisk reprezentowali najlepsi uczniowie w wieku od lat 7 do 19. Solowe utwory wykonano na fortepianie, akordeonie, trąbce, wiolonczeli, skrzypcach, waltorni, gitarze. Prócz tego występowały zespoły akordeonistów, mandolinistów, kwartety dęte i smyczkowe oraz doskonały chór SOM z Piotrkowa pod kierunkiem dyrektora Ryszarda Rychlika. [...] Wielu młodych wykonawców otrzymało rzęsiste brawa od publiczności, a komisja przysłuchująca się eliminacjom miała trudne zadanie wyboru najlepszych talentów na eliminacje wojewódzkie. Przeszła do nich reprezentacja kilkusobowa z czterech miast, a w tym chór piotrkowskiego ogniska. [...] Na ogólne żądanie publiczności, koncerty społecznych ognisk muzycznych będą się odbywać częściej³⁴.

Po eliminacjach wojewódzkich do popisu uczniów społecznych ognisk artystycznych Łodzi i województwa łódzkiego w ramach I Ogólnopolskiego Festiwalu, który odbył się w sali Państwowej Filharmonii w Łodzi 23 maja 1965 r., z piotrkowskiej placówki zaproszono: Henryka Dłubaka – fortepian, z klasy Emilii Gologórskiej, Annę Tyszecką – fortepian, z klasy Stanisława Rosiaka, i chór pod dyrekcją R. Rychlika³⁵.

Od lat mówiono w Piotrkowie o potrzebie przekształcenia Społecznego Ogniska Muzycznego w Państwową Szkołę Muzyczną. Ognisko bowiem borykało się nie tylko z trudnościami finansowymi, utrzymywało się przede wszystkim z dochodów własnych – składek rodziców, także sytuacja lokalowa nie sprzyjała rozwojowi tej niezmiernie pożytecznej placówki kultury. Część budynku będącego siedzibą ogniska była użytkowana przez Spółdzielnię Lekarzy Specjalistów. Szczupłość lokalu zmuszała niejednokrotnie nauczycieli do prowadzenia lekcji w prywatnych mieszkaniach. Głos w tej sprawie (z pewnymi sugestiami) zabrał już w 1964 r. redaktor „Gazety Ziemi Piotrkowskiej” – Kamil Jaszczynski, pisząc między innymi:

Na odcinku umuzykalniania młodego pokolenia piotrkowian nie należało by jednak czynić kroku wstecz – zaprzepaszczać rosnącego pędu młodzieży do muzyki. Tymczasem Społeczne Ognisko Muzyczne nie potrafi podołać stale rosnącym zadaniom. W mieście naszym zrodziła się koncepcja: powołać na miejsce Społecznego Państwowe Ognisko Muzyczne w Piotrkowie, które byłoby formą przejściową przed powołaniem Państwowej Szkoły Muzycznej I stopnia. Oczywiście, finansowanie, nadzór nad organizacyjnym i merytorycznym stanem działalności placówki przeszedłby do obowiązków rad narodowych.[...] Poza tym, nie ma odwrotu – jeśli nie chcemy zaprzepaścić szansy umuzykalniania piotrkowskiej młodzieży³⁶.

Państwowe Ognisko Muzyczne w Piotrkowie Trybunalskim nie powstało, jednak dzięki wcześniejszym sukcesom nauczycieli i uczniów Społecznego

³⁴ „Głos Robotniczy” 1965, nr 73, s. 4.

³⁵ Archiwum SOM, Sprawozdanie z działalności SPOA w roku szkolnym 1964/1965 (na dokumencie brak dnia i miesiąca sporządzenia sprawozdania).

³⁶ J. Kisson-Jaszczynski, *POM – wyższą formą umuzykalniania*, „Gazeta Ziemi Piotrkowskiej” 1964, nr 44, s. 6.

Ogniska Muzycznego (w 1965 r. otrzymało Odznakę Tysiąclecia i Nagrodę Ministerstwa Kultury i Sztuki) oraz w ramach ogólnopolskich zaleceń ówczesnych władz państwowych powołano na terenie miasta w 1966 r. Państwową Szkołę Muzyczną I stopnia, której dyrektorem został Ryszard Rychlik. Powstanie szkoły nie wykluczyło działalności SOM. Ognisko i szkoła działały równolegle. Wraz z powstaniem PSM I st., SOM przekazało swoje pomieszczenia szkole i od tej chwili właścicielem lokalu, a w przyszłości całego budynku, była PSM. W ten sposób SOM zostało odciążone od wydatków za wynajem lokalu, światło i opał. W budżecie SOM nie była to suma bez znaczenia. Lokal ogniska nie zachwycał swoim wyglądem estetycznym, poza tym były tam pokoje przejściowe, w których trudno było prowadzić lekcje, no i przede wszystkim było tych pomieszczeń za mało. Mało było dla samego ogniska i w żadnym wypadku nie mogło ich wystarczyć dla SOM i PSM I st. Powzięto zatem decyzję przebudowy siedziby, uzyskując fundusze dla PSM I st. z Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi w wysokości 330 tysięcy złotych. Dzięki powstaniu PSM I st. można było środki finansowe łatwiej uzyskać i dokonać adaptacji pomieszczeń, założyć centralne ogrzewanie i zmienić na korzyść wygląd sal lekcyjnych.

Kiedy otwierano PSM I st., SOM liczyło ponad 300 uczniów. Od tego momentu liczba ta zmniejsza się stopniowo. Część uczniów zostało przyjętych do PSM I stopnia. Dzięki powstaniu PSM I st. SOM ma możliwość korzystania z instrumentów muzycznych i sprzętu, który jest własnością szkoły. Trzeba nadmienić, że szkoła także korzystała z fortepianów i innego sprzętu muzycznego będącego własnością SOM. Wzajemne uzupełnianie się dawało korzyści dla obu stron. Otwarcie PSM I st. pomogło SOM także „na odcinku kadrowym”, gdyż można było zatrudnić w ognisku nauczycieli szkoły, z których 5 osób na ogólną liczbę 12 pracujących w roku szkolnym 1966/67 dojeżdżało z Łodzi³⁷.

Piotrkowskie SOM funkcjonuje do dnia dzisiejszego, oczywisty jest fakt, że ma dzisiaj mniejszą rangę, a jego uczniowie występują coraz rzadziej (najczęściej organizowane są klasowe popisy dla dzieci i rodziców oraz duży koncert na zakończenie roku szkolnego). Jednak od początku lat 90. można zauważyć wzrost liczby chętnych do uczestnictwa w proponowanych przez tę instytucję zajęciach. SOM nie izolował się od faktycznego stanu kultury muzycznej środowiska. Ogromna rzesza samouków grających na gitarach elektrycznych, gitarach basowych i keyboardach, śpiewających, aranżujących i komponujących piosenki ma możliwość doskonalenia się w tej placówce na tzw. kursach muzycznych I i II stopnia. Jeżeli do tego dodamy wprowadzenie od 1 października 2008 r. zajęć klasy fortepianu Metodą Suzuki³⁸, to stwierdzić można, że dzisiejsze SOM w Piotrkowie Trybunalskim aktywnie realizuje proces zwany inkulturacją.

³⁷ Archiwum SOM. Sprawozdanie z działalności SOM (wrzesień 1967 r.)

³⁸ „Dziś na świecie jest ponad 400 tysięcy dzieci uczących się Metodą Suzuki. W Polsce metoda ta rozwija się od ponad 15 lat. Polskie Stowarzyszenie Centrum Edukacji Suzuki (CES) wyszkoliło już ponad 150 nauczycieli głównie gry na skrzypcach i fortepianie. Nauka gry Metodą

Na zakończenie tego artykułu warto przypomnieć listę pedagogów, którzy jako pierwsi podjęli pracę w społecznym szkolnictwie muzycznym w Piotrkowie Trybunalskim od 1945 r. (począwszy od powołania Szkoły Umuzyczniającej LIM-u) do 1966 r. (utworzenie PSM I st.) – byli to: Aleksander Bryk, Romana Truszkowska, Stefania Jankiewicz, Ignacy Jankiewicz, Danuta Kędzierska, Emilia Gologórska, Zofia Szafnicka, Leon Grochulski, Maria Małkowska, Jadwiga Kędzierska, Napoleon Szklennik, Leonard Bober, Ireneusz Cugowski, Helena Kubiec, Eugeniusz Dzius, Bolesław Rybczyński, Stefan Skimina, Marian Chudziński, Stanisław Rosiak, Ryszard Rychlik, Maria Szeplińska, Zygmunt Stępień, Janina Maciejewska, Halina Bryl³⁹.

Najdłużej, bo aż 38 lat, przepracował w piotrkowskim ognisku Leonard Bober (ur.1908 – zm.1997) – absolwent Wszechnicy Ludowego Instytutu Muzycznego w Łodzi w zakresie Szkoły Muzycznej II stopnia. Prowadził klasę akordeonu i duże orkiestry akordeonowe, z którymi uzyskał wiele nagród i wyróżnień na przeglądach wojewódzkich. Utwory, które dobierał, zawsze były „chwytliwe” i podobały się melomanom piotrkowskim. Ostatni koncert, przygotowany przez Pana „Leosia”, odbył się na zakończenie roku szkolnego 1991/1992⁴⁰. Wielu jego wychowanków podjęło naukę w szkołach muzycznych wyższego stopnia, a także ukończyło studia wyższe o kierunku muzycznym (między innymi autor niniejszego artykułu).

Podsumowanie

Szkolenie amatorów muzyki stanowi istotny problem kulturalny. Ogniska muzyczne jako instytucje o szerokim zasięgu społecznym, kształcąc odbiorców muzyki, odgrywają decydującą rolę w formowaniu gustów i upodobań konsumentów muzyki. Społeczne szkolnictwo muzyczne w Piotrkowie Trybunalskim po II wojnie światowej było pierwszą selekcją talentów muzycznych w mieście, szerzyło kulturę muzyczną, przygotowując czynnych uczestników amatorskiego ruchu muzycznego (można to zaobserwować, analizując składy osobowe chórów, zespołów wokально-instrumentalnych, orkiestr dętych) i ewentualnych kandydatów do kształcenia w szkolnictwie zawodowym. Duża popularność wynikała z jednej strony z autentycznego zapotrzebowania na uprawianie muzyki, z drugiej zaś strony, była rezultatem działalności aktywistów społecznych –

Suzuki to: muzyczna zabawa, rozwijanie wyobraźni i twórczego myślenia oraz nauka koncentracji. Jest jedyną metodą na świecie w pełni dostosowaną do pracy z małymi dziećmi (od 4 lat). Uczniowie mają możliwość uczestniczenia w popisach, koncertach i warsztatach pianistycznych organizowanych przez Centrum Rozwoju Uzdolnień Metodą Suzuki (akredytacja European Suzuki Association)”; <http://www.suzuki.edu.pl/> [dostęp: 11.01.2016].

³⁹ J. Błaszczyk, M. Chmielewska, J. Patora, M. Rosińska, dz. cyt., s. 10.

⁴⁰ Z. Stępień, *Z żalobnej karty*, „Piotrkowski Informator Kulturalny” 1997, nr 3, s. 37.

kolejnych zarządów Stowarzyszenia Przyjaciół Ognisk Artystycznych oraz nauczycieli, którzy aktywnie włączali się w szeroko pojętą popularyzację muzyki poprzez środowiskowe koncerty, popisy, konkursy i festiwale. Ten nurt środowiskowej działalności, potwierdzający zasadność używania przymiotnika „społeczny”, był często jedyną szansą dla piotrkowskiej społeczności na bezpośredni kontakt z żywą i wartościową muzyką. Uniwersalny charakter tej edukacyjno-popularyzatorskiej działalności jest ciągle doskonalony przez piotrkowskich nauczycieli oraz przez kompetentny nadzór merytoryczny ze strony Zarządu SPOA (pomimo powstania w 1966 r. PSM I st. i w 1980 r. PSM II st.).

W świetle powyżej opisanych faktów można skonstatować, iż Społeczne Ognisko Muzyczne w Piotrkowie Trybunalskim stanowiło i stanowi silne ogniwo systemu pozaszkolnej edukacji muzycznej. Trudno jednak nie przyznać racji Eugeniuszowi Rogalskiemu, który już w 1992 r. wobec malejącej liczby ognisk muzycznych w kraju wyraził następującą opinię:

Kryzys ekonomiczny nie oszczędził także tych unikatowych w Europie instytucji powszechnego wychowania muzycznego. Należy mieć nadzieję, że problemy upowszechniania i udostępniania kultury w procesie edukacji estetycznej młodego pokolenia uzyskają należną im rangę i wsparcie społeczeństwa i państwa. Poprawi to obecną sytuację nie tylko ognisk muzycznych, ale i pozostałych instytucji upowszechniających kulturę, stymulując zarazem efektywność ich oddziaływania wychowawczego⁴¹.

W przypadku piotrkowskiego SOM obawy te okazały się słuszne po dwudziestu latach, gdyż w 2012 r. piotrkowska PSM I i II st. im. Ignacego Jana Paderewskiego, w której siedzibę ma ognisko, znalazła się na liście szkół artystycznych, które zostały zakwalifikowane do kapitalnego remontu. Beneficjentem zostało Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. To ono aplikowało z wnioskiem o środki unijne. A zasady przyznawania środków unijnych na remonty są twarde. Dyrektor obu tych placówek Ewa Kamińska wyjaśniała czytelnikom „Tygodnia Trybunalskiego”:

W budynku ma być tylko jednostka prowadzona przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, czyli tylko szkoła muzyczna. A to jest dla nas być, albo nie być. Bo albo będzie remont wewnątrz budynku, albo go nie będzie – jeśli nie spełnimy tego warunku. Remont jest koniecznością. Ostatni był tu w latach 90. [...] Program, z którego pochodzą pieniądze, dotyczy między innymi: modernizacji instalacji elektrycznej, klimatyzacji, węzła ciepłego, ocieplenia poddasza (u nas będzie możliwość adaptowania go na cele użytkowe). Program obejmuje lata 2014–2020 z zastrzeżeniem, że do 2025 r. w remontowanym budynku nie może znajdować się nic poza szkołą muzyczną. W szkole więc nie będzie mógł funkcjonować uwielbiany przez dzieci i odwiedzany przez rodziców bar, nie będzie automatów do napojów, kserokopiarki, nie będzie również zlokalizowanej tu szkoły językowej. Do 30 VI 2014 r. trzeba bowiem zrezygnować z wszelkich form wynajmu w obiekcie. [...] Dla nas ważną kwestią jest teraz, czy w szkole będzie mogło pozostać Społeczne Ognisko Muzyczne⁴².

⁴¹ E. Rogalski, dz. cyt., s. 90.

⁴² A. Wiktorowicz, *W szkole muzycznej nie będzie podstawówki, ale będzie remont*, „Tydzień

Na dzień dzisiejszy – rozpoczęcie nowego roku szkolnego 2016/2017 – Społeczne Ognisko Muzyczne w Piotrkowie Trybunalskim nadal koegzystuje „pod jedną dyрекcją” w tym samym budynku z Państwową Szkołą Muzyczną I i II st. im. I.J. Paderewskiego. Jak długo potrwa ta korzystna od pięćdziesięciu lat dla obu stron współpraca? Na to pytanie dziś nikt nie jest w stanie odpowiedzieć. Być może do 2025 roku zmienią się unijne rozporządzenia.

Bibliografia

I. Źródła archiwalne

Archiwum Społecznego Ośrodka Muzycznego w Piotrkowie Trybunalskim, Sprawozdanie z działalności SPOA w Piotrkowie Trybunalskim za rok szkolny 1958/1959, 1959/1960, 1960/1961, 1961/1962.

II. Opracowania

Błaszczuk J., Chmielewska M., Patora J., Rosińska M., *50-lecie społecznego ogniska Muzycznego w Piotrkowie Trybunalskim, 30-lecie Państwowej Szkoły Muzycznej I i II stopnia im. Ignacego Jana Paderewskiego w Piotrkowie Trybunalskim*, Piotrków Trybunalski 1996.

Chmielewski W., *Edukacja nauczycieli po II wojnie światowej*, Warszawa 2007.

Chomiński J.M., Wilkowska-Chomińska K., *Historia muzyki polskiej*, cz. 2, Kraków 1996.

Ciomek S., *Blaski i cienie społecznych ognisk muzycznych w czterdziestolecu PRL*, „Poradnik Muzyczny” 1986, nr 6.

Domagała J., *Samodoskonalenie systemu*, [w:] *Raport o stanie szkolnictwa muzycznego I stopnia. Diagnozy, problemy, wnioski modelowe*, red. W. Jankowski, Warszawa 2012.

Dzierzbicka W., *Dzieje jednej szkoły 1908–1949*, Warszawa 1960.

Janczewska-Sołomko K., *Leksykon polskich muzyków pedagogów urodzonych po 31 grudnia 1870 roku*, Kraków 2008.

Jeleńska L., *Praktyka na wsi (Seminarium Żeńskie Grodno)*, [w:] *Z pracy państwowych seminariów nauczycielskich*, red. J. Borowa, W. Dzierzbicka, S. Lewandowska, Warszawa 1937.

Kisson-Jaszczyński J., *POM – wyższą formą umuzykalniania*, „Gazeta Ziemi Piotrkowskiej” 1964, nr 44.

Kisson-Jaszczyński J., *Prowincjalki. Alfabet piotrkowski*, Piotrków Trybunalski 1993.

Kisson-Jaszczyński J., *Zasłużona placówka muzyczna*, „Gazeta Ziemi Piotrkowskiej” 1965, nr 10.

- Kopeć K., *Zakłady kształcenia nauczycieli na Dolnym Śląsku w latach 1945–1969*, „Rocznik Wrocławski” 1969, t. 12.
- Kozietulski C., *Lekcje słuchania muzyki*, Kraków 1947.
- Kozłowski J., *Praktyka uczniów liceum pedagogicznego*, Warszawa 1956.
- Kulpa J., *Kształcenie nauczycieli szkół powszechnych w Polsce w latach 1918–1939*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1963.
- Michalski A., *Szkolnictwo artystyczne województwa bydgoskiego w latach 1945–1975*, Bydgoszcz 1999.
- Nowa encyklopedia powszechna*, red. B. Petrozolin-Skowrońska, t. 3, Warszawa 1996.
- Pietrzak J., *Szkoła muzyczna czy umuzykalniająca?*, „Poradnik Muzyczny” 1986, nr 8.
- Przychodzińska-Kaciczak M., *Polskie koncepcje powszechnego wychowania muzycznego. Tradycje – współczesność*, Warszawa 1979.
- Rogalski E., *Muzyka w pozaszkolnej edukacji estetycznej*, Bydgoszcz 1992.
- Rudziński W., *Lekcje słuchania muzyki*, Kraków 1947.
- Słownik muzyków polskich*, red. J.M. Chomiński, t. 1, Kraków 1964.
- Stępień Z., *Karty z dziejów szkolnictwa muzycznego w Piotrkowie Trybunalskim (1910–1951)*, „Zbliżenia Piotrkowskie” 1992, nr 3.
- Stępień Z., *Minęło czterdzieści lat* (2), „Tydzień Trybunalski” 2006, nr 48.
- Stępień Z., *Minęło czterdzieści lat*, „Tydzień Trybunalski” 2006, nr 47.
- Stępień Z., *Tajne nauczanie na poziomie szkół średnich w Piotrkowie Trybunalskim*, Piotrków Trybunalski 1998.
- Stępień Z., *Z żałobnej karty*, „Piotrkowski Informator Kulturalny” 1997, nr 3.
- Stępień Z., *Życie muzyczne w Piotrkowie Trybunalskim*, [w:] *Teraźniejszość i przyszłość kultury w Piotrkowskim*, red. S. Frycie, Piotrków Trybunalski 1996.
- Stępień Z., *Życie muzyczne w Piotrkowie Trybunalskim*, „Goniec Piotrkowski” 1996, nr 1.
- Szeligowscy S. i T., *Lekcje słuchania muzyki*, Kraków 1947.
- Szuman S., Lissa Z., *Jak słuchać muzyki*, Warszawa 1948.
- Szymański A., *Zakłady kształcenia nauczycieli w Kieleckim w latach 1945–1979*, Kielce 1975.
- Waldorff J., *Nauczanie*, [w:] *Dzieje muzyki polskiej w zarysie*, red. T. Ochlewski, Warszawa 1977.
- Weber A., *Edukacyjno-artystyczna działalność Społecznych Ognisk Artystycznych w Bydgoszczy w latach 1954–1974*, [w:] *Nauczanie muzyki na Pomorzu i Kujawach*, red. A. Kłaput-Wisniewska, Bydgoszcz 2007.
- Wierszyłowski J., *Szkolnictwo muzyczne*, [w:] *Polska współczesna kultura muzyczna 1944–1964*, red. E. Dziembowska, Kraków 1968.
- Wiktorowicz A., *W szkole muzycznej nie będzie podstawówki, ale będzie remont*, „Tydzień Trybunalski” 2014, nr 24.

III. Źródła internetowe

<http://www.suzuki.edu.pl/> [dostęp: 11.01.2016].

Summary

A development of state music education in Piotrkow Trybunalski as a basis for establishing the Primary School of Music in 1966

In Poland, during the first years after the Second World War, a development of music schools and artistic independent centers widely spread. They were supported by community associations. They had no rigor or music discipline as the state schools of music. Their idea was – according to schools' assumptions – to make society more open to experience classical music and to promote this idea. In January 1945, pre-war teachers Stefania and Ignacy Jankiewicz decided to resume classes in their private school of music in Piotrkow Trybunalski. The newly created Folk Music Institute in Lodz patronized this idea. The Jankiewicz's institution adopted the name of a 5-year Music School, and later the Lower School of Music. In the years 1949–1951 it functioned as the Public School of Music. In the school year 1951/1952, according to new orders of the government, private music schools were converted into state music centers. The Friends' Association of Art Centers took the substantive care of them. In 1966, the Primary School of Music was founded. The creation of state schools did not exclude activities of social music centers. Today, it seems to be obvious that social music centers have a lower rank and their students give fewer performances during the school year. It is thought, however, that the current trend is often the only chance for the town community for a direct contact with live and valuable music.